दुबिधा उपन्यासमा पात्रविधान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत
एम.ए. चौथो सत्रको शोध (४८३) को
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
कविता पौडेल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०७४

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली एम. ए. चौथो सत्रको शोध (४८३) को प्रयोजनका लागि **"दुबिधा उपन्यासमा पात्रविधान"** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र कविता पौडेलले मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । यस शोधपत्रबाट म सन्तुष्ट छु । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

....
प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरे
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति :२०७४/०७/२३

स्वीकृतिपत्र

प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतम ....
(विभागीय प्रमुख)

प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरे ....
(शोधनिर्देशक)

प्रा. डा. महादेव अवस्थी ....
(बाह्य परीक्षक)

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

मिति : २०७४/०८/१४

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तहको चौथो सत्र (४८३) को प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु **"प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरे"** का कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यो शोधपत्र तयार पार्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्या र अड्चनहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही पथप्रदर्शन गराएर अघि बढ्न उत्प्रेरित गरी कुशल र समुचित दिग्दर्शन गराउनु भएकोमा म उहाँप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

यस शोधपत्रको प्रस्ताव स्वीकृत गरी शोधकार्य गर्न अनुमति प्रदान गर्नु हुने तथा आवश्यक सल्लाह, सुझाव तथा उपयुक्त निर्देशन दिई उत्प्रेरित गर्नु हुने नेपाली केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु **"प्रा. डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल"** प्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । त्यस्तै मलाई शोधपत्र लेख्ने कार्यमा अमूल्य सरसल्लाह एवम् मार्गनिर्देशन गर्नु हुने आदरणीय गुरुवर्गप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्दा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइदिने नेपाली केन्द्रीय विभागको पुस्तकालय र त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय काठमाडौंप्रति म हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यसरी नै आर्थिक र व्यावहारिक समस्यासँग सङ्घर्ष गर्दै आफ्नो अमूल्य समय र श्रम खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थासम्म ल्याइपुऱ्याउने पूज्यनीय पिता दयानिधि पौडेल र माता पार्वता पौडेलप्रति म आजीवन ऋणी छु । आफूले व्यावहारिक बोझ थाम्नुका साथै निरन्तर हौसला प्रदान गरी यस अवस्थासम्म पुऱ्याउने दाजु शशि पौडेल र श्रीमान् रेमन ढुङ्गानाप्रति म हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी सामग्री सङ्कलनका साथै विभिन्न सहयोग गर्ने बहिनी चन्दा पौडेलप्रति आभारी छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि. समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र :२०७१/७२
मिति : २०७४/०७ /२३
परीक्षा क्रमाङ्क :०००३९२
त्रि. वि. दर्ता नं.९-२-२७९-८१-२०१०

शोधार्थी
कविता पौडेल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि. वि., कीर्तिपुर

विषयसूची

शीर्षक	पृष्ठसंख्या
पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय	**१–५**
१.१ विषय परिचय	१
१.२ समस्याकथन	२
१.३ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.५ शोधकार्यको औचित्य	४
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन	४
१.७ सामग्री सङ्कलन विधि	५
१.८ सामग्री विश्लेषण विधि	५
१.९ शोधकार्यको रूपरेखा	६
दोस्रो परिच्छेद : पात्रविधानको सैद्धान्तिक आधार	**६–२०**
२.१ विषय परिचय	६
२.२ पात्र परिचय	७
२.३ पात्रविधान	९
२.४ पात्रविधानका आधारहरू	११
२.४.१ लिङ्गका आधारमा पात्रको वर्गीकरण	१३
२.४.२ कार्य वा भूमिकाका आधारमा पात्रको वर्गीकरण	१४
२.४.३ प्रवृत्तिका आधारमा पात्रको वर्गीकरण	१५
२.४.४ स्वभावका आधारमा पात्रको वर्गीकरण	१५
२.४.५ जीवनचेतनाका आधारमा पात्रको वर्गीकरण	१६
२.४.६ आसन्नताका आधारमा पात्रको वर्गीकरण	१७
२.४.७ आबद्धताका आधारमा पात्रको वर्गीकरण	१७
२.५ पात्रविधानका अन्य आधारहरू	१८
२.५.१ नैतिक चरित्रका आधारमा पात्रहरूको वर्गीकरण	१८
२.५.२ मनोविज्ञानका आधारमा पात्रहरूको वर्गीकरण	१८

२.५.३ व्यापकता र स्थानीयताका आधारमा पात्रहरूको वर्गीकरण १९
२.५.४ मौलिकताका आधारमा पात्रहरूको वर्गीकरण २०
२.६ निष्कर्ष २१
तेस्रो परिच्छेद : दुबिधा उपन्यासमा पात्रविधान २२-
३.१ विषय परिचय २२
३.२ दुबिधा उपन्यासका पात्रहरूको वर्गीकरण २२
३.२.१ लिङ्गका आधारमा पात्रको वर्गीकरण २३
३.२.२ कार्य वा भूमिकाका आधारमा पात्रको वर्गीकरण २४
३.२.३ प्रवृत्तिका आधारमा पात्रको वर्गीकरण २६
३.२.४ स्वभावका आधारमा पात्रको वर्गीकरण २८
३.२.५ जीवनचेतनाका आधारमा पात्रको वर्गीकरण २९
३.२.६ आसन्नताका आधारमा पात्रको वर्गीकरण ३०
३.२.७ आबद्धताका आधारमा पात्रको वर्गीकरण ३२
३.३ अन्य आधारमा दुबिधा उपन्यासका पात्रहरूको वर्गीकरण ३३
३.३.१ नैतिक चरित्रका आधारमा दुबिधा उपन्यासका पात्र ३३
३.३.२ मनोविज्ञानका आधारम दुबिधा उपन्यासका पात्र ३५
३.३.३ व्यापकता र स्थानीयताका आधारमा दुबिधा उपन्यासका पात्र ३६
३.३.४ मौलिकताका आधारमा दुबिधा उपन्यासका पात्र ३८
३.४ दुबिधा उपन्यासमा प्रयुक्त पात्रहरूको विवरण ३८
३.४.१ प्रत्यक्ष पात्रहरू ३८
३.४.२ पूर्वदीप्तिबाट आएका पात्रहरू ४०
३.५ निष्कर्ष ४२
चौथो परिच्छेद : दुबिधा उपन्यासका पात्रहरूको विश्लेषण ४३-८०
४.१ विषय परिचय ४३
४.२ दुबिधा उपन्यासका प्रमुख पात्रहरू ४३
४.३ दुबिधा उपन्यासका सहायक पात्रहरू ४७
४.४ दुबिधा उपन्यासका गौण पात्रहरू ५६
४.५ दुबिधा उपन्यासका अन्य सामान्य पात्रहरू ५६

४.६ पात्रहरुको तालिकासूची ५७

४.७ औपन्यासिक तत्त्वका आधारमा दुबिधा उपन्यासका पात्रहरूको विश्लेषण ६०

४.७.१ कथानकका आधारमा दुबिधा उपन्यासका पात्रहरू ६०

४.७.२ चरित्रका आधारमा दुबिधा उपन्यासका पात्रहरू ६६

४.७.३ सारवस्तुका आधारमा दुबिधा उपन्यासका पात्रहरू ६९

४.७.४ दृष्टिबिन्दुका आधारमा दुबिधा उपन्यासका पात्रहरू ७१

४.७.५ भाषाशैलीका आधारमा दुबिधा उपन्यासका पात्रहरु ७५

४.८ निष्कर्ष ८०

पाँचौ परिच्छेद : सारांश तथा निष्कर्ष **८१-८३**

५.१ शेधको सारांश ८१

५.२ शोधको निष्कर्ष ८२

सन्दर्भग्रन्थसूची

तालिकासूची

शीर्षक **पृष्ठसंख्या**

तालिका नं. १ : प्रत्यक्ष पात्रहरु ३९

तालिका नं. २ : पूर्वदीप्तिबाट आएका पात्रहरू ४१

तालिका नं. ३ : दुबिधा उपन्यासमा प्रयोग भएका पात्रहरूको तालिका ५७

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

सङ्क्षिप्त रूप		**पूर्णरूप**
ते.सं.	:	तेस्रो संस्करण
त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
दो.सं.	:	दोस्रो संस्करण
ने.प्र.प्र.	:	नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान
प.	:	परिच्छेद
पृ.	:	पृष्ठ
प्र.सं.	:	प्रथम संस्करण
प्रा.लि.	:	प्राइभेट लिमिटेड
वि.सं.	:	विक्रम संवत्
सं.	:	सम्पादन
सम्पा	:	सम्पादक
सा.प्र.	:	साझा प्रकाशन